

Catalunya Ràdio: gènesi, crisi i reorientació del primer projecte de ràdio de la Generalitat (1982-1984)

MARC VIDAL I JUANOLA

Universitat Autònoma de Barcelona

mvidaljuanola@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4976-1775>

Article rebut el 23/05/2024 i acceptat el 04/10/2024

Com citar:

Vidal Juanola, M. (2024). Catalunya Ràdio: gènesi, crisi i reorientació del primer projecte de ràdio de la Generalitat (1982-1984). *Quaderns del CAC*, 50, 31-39. doi: <https://doi.org/10.60940/qcac50id431851>

Resum

Catalunya Ràdio va néixer el 1983 com una iniciativa del primer Govern de la Generalitat presidit per Jordi Pujol (1980-1984). Es volia dotar Catalunya d'una ràdio i una televisió públiques que emetessin només en català, per estendre l'ús de la llengua i consolidar un espai mediàtic propi, sota el control del Govern i del Parlament. Els dos nous mitjans van seguir camins diferents i totes les mirades es van posar de seguida en el projecte de televisió, on van anar a parar la majoria de recursos. Aquesta supeditació va provocar precarietat i improvisació en la posada en marxa de la ràdio, que va culminar amb la dimissió del primer director de l'emissora. A aquestes dificultats s'hi va afegir que el model de programació ideat a l'inici, amb una successió de petits espais, no es va consolidar i, un any després, Catalunya Ràdio es va reconvertir cap a una programació generalista amb dos espais magazins de matí i de tarda.

Paraules clau

Història de la ràdio, ràdio a Catalunya, ràdio de la Generalitat, mitjans públics, Catalunya Ràdio.

Abstract

Catalunya Ràdio was launched in 1983 as an initiative of the first Government of the Generalitat presided over by Jordi Pujol (1980-1984). The goal was to give Catalonia its own public radio and TV that would broadcast only in Catalan in order to spread the use of the language and consolidate its own media spaces under the control of the Catalan executive and Parliament. The radio and TV stations followed different paths, and all eyes were immediately on the TV project, which absorbed most of the resources. This subordination caused precariousness and improvisation during the launch of the radio station, which culminated with the resignation of the first director. These difficulties were magnified by the fact that the initial programming model, with a succession of short programmes, never gained ground, and one year later, Catalunya Ràdio was turned into a generalist radio station with two main magazine programmes in the morning and in the afternoon.

Keywords

History of radio, radio in Catalonia, radio of the Generalitat, public media, Catalunya Ràdio.

1. Introducció

Catalunya Ràdio va néixer a principis dels anys vuitanta enmig de la incertesa sobre la viabilitat d'una ràdio en català dependent de la Generalitat i del Parlament, prevista ja a l'Estatut d'autonomia del 1979. Després del franquisme, existia una ràdio només en català –Ràdio 4– nascuda el 1976 en el marc de l'ens Radiotelevisió Espanyola (Font, 2003). Així les coses, no hi havia massa professionals de ràdio avesats al català, ni tampoc l'audiència tenia l'hàbit d'escoltar la ràdio en aquesta llengua.

Aquest article posa el focus sobre la primera etapa de Catalunya Ràdio (1982-1984), quan el projecte va viure immers en una crisi permanent, amb la successió de tres directors en

dos anys. Una mostra que la posada en marxa de la nova ràdio de la Generalitat no va ser fàcil i que el primer disseny de l'emissora no es va consolidar.

El relat sobre aquesta primera etapa forma part d'una recerca més àmplia sobre les demandes per crear una ràdio en català que van emergir amb el final del franquisme (Vidal Juanola, 2023). I com, amb l'Estatut, els partits polítics les van fer seves i el primer Govern de la Generalitat presidit per Jordi Pujol va posar fil a l'agulla per fer realitat la ràdio i la televisió pròpies (Guimerà, 2014).

En aquest article definirem primer la metodologia d'aquesta recerca. En segon lloc, exposarem qui eren i quina idea tenien al cap els impulsors de Catalunya Ràdio, quines dificultats van trobar, quins resultats va tenir el seu primer projecte i com el

Govern de la Generalitat va decidir un canvi de rumb, cap a un model de ràdio convencional. Finalment, exposarem les descobertes de la investigació i deixarem obertes altres línies de recerca.

2. Metodologia

La metodologia de la investigació es fonamenta en tres grans pilars. El primer ha estat l'accés a documents inèdits de l'arxiu de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). Són, tot i que incompletes, les primeres actes (1983-1984) del Consell d'Administració de l'antiga Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) i la primera memòria de l'emissora (1983-1984). D'aquí s'ha extret informació rellevant per resseguir la història d'aquells inicis. El que no es conserva als arxius de la CCMA és material enregistrat de manera sistemàtica dels inicis de Catalunya Ràdio.

El segon pilar ha estat la recerca sobre la bibliografia especialitzada en la història de la radiodifusió al nostre país, entre el final del franquisme i la primera legislatura del Govern de la Generalitat, amb la mirada posada sobre la ràdio autonòmica (Franquet, 2001) (Balsebre, 2002) (Martí, 1996) (Peñafiel, 1994) (Díaz, 1997) (Gutiérrez, 2021). També s'ha treballat com a font els articles de premsa i s'ha fet una recerca a l'arxiu digital del diari *Avui* entre els anys 1981-1984 per localitzar tots els articles que contenien les paraules clau "ràdio" i "Generalitat", i "Catalunya Ràdio". Els articles s'han ordenat en una base de dades i se n'ha extret la informació rellevant per a la recerca. S'ha triat aquest diari per ser el més pròxim a l'òrbita del govern de Jordi Pujol i l'òrgan d'expressió de l'entorn del seu partit.

Finalment, el tercer pilar de la recerca han estat la vintena d'entrevistes a les persones que van estar vinculades al projecte de creació de les emissores de la Generalitat. Les entrevistes s'han fet amb un qüestionari obert, centrat en els records d'aquella vivència i el contrast amb la informació recollida per altres fonts.

3. La posada en marxa de Catalunya Ràdio (1982-1983)

3.1 Dos pioners, als inicis del projecte

Jordi Costa i Riera (Vic, 1943 - Figueres, 1985) i Josep Maria Francino i Arenillas (Terrassa, 1947 - 2021) van ser els primers ideòlegs de Catalunya Ràdio. En el moment de la posada en marxa del projecte (1982) dirigien dues emissores comarcals de la Cadena SER a Catalunya. Costa feia 11 anys que estava al capdavant de Ràdio Reus, una emissora que havia reconvertit en un referent d'informació i innovació (Martí, 1998). Francino formava part de l'equip directiu de Ràdio Terrassa, on havia creat, el 1979, una de les emissores musicals més exitoses del moment: Radio Club 25.

"El Jordi Costa i jo érem amics. Sempre dèiem que havíem de fer coses junts, perquè compartíem la idea del que havia de ser una ràdio. Quan a Jaume Casajoana [*director general del govern Pujol*] li van donar l'encàrrec de trobar gent jove, amb projecció, per fer la ràdio de la Generalitat va anar a parar al Jordi Costa. Ell va acceptar la proposta i de seguida em va telefonar i em va dir: "Ja podem fer coses junts!" i em va oferir ser el director adjunt del projecte d'emissores de la Generalitat de Catalunya". (Entrevista a Josep Maria Francino)

Jordi Costa havia començat la seva carrera professional a Radio Barcelona, just acabats els estudis de Periodisme a la Universitat de Navarra, en un moment en què l'emissora va començar a experimentar amb nous formats informatius amb l'expectativa d'un final de la censura. Així, el febrer del 1970 es va posar en marxa a Radio Barcelona el programa "Minuto a minuto", on s'expressien al màxim les possibilitats d'emetre informació a les acaballes del franquisme (Franquet, 2001). L'objectiu era conduir l'emissora a afrontar amb avantatge l'anomenat "boom de la ràdio informativa" que vindria anys després (Balsebre, 2002). El programa tenia informadors a 12 territoris entre Espanya i l'estranger. En total, 23 redactors participaven en aquest espai en seccions com ara "reportatges i entrevistes", "informació local", "esports" o "cultura" (Franquet, 1994). Jordi Costa va coordinar i dirigir el programa que va agafar volada, per innovador, al dial barceloní.

Mentre Costa feia aquest programa, es va produir una vacant a la direcció de Ràdio Reus i, el desembre del 1971 la va assumir. L'arribada de Costa a Reus, amb l'esperit periodístic del que s'havia impregnat a Radio Barcelona va deixar empremta. I així, va transformar una emissora ancorada en les estructures més tradicionals de la Cadena SER en un espai de referència ciutadana i publicitària de tot el Camp de Tarragona.

"Les obres són de les persones, i el responsable de la transformació d'una ràdio que, com reusenca, estava pensada i dedicada només a l'entreteniment fou el seu director, en Jordi Costa [...]. Poc temps després de la seva arribada, l'emissora havia donat un tomb; la gent parlava dels seus programes, però sobretot es veia reflectida en els seus continguts. Això passava precisament quan les altres ràdios esgotaven fins al límit el model del disc dedicat i de l'entreteniment més o menys poca solta". (Martí, 1998)

Costa va donar entrada a Ràdio Reus a la informació, tensant les costures de la censura, amb programes de debat i entrevistes en directe, com ja havia fet a Radio Barcelona. La culminació del projecte de Jordi Costa a Reus va arribar la tardor del 1976 amb el programa *Plaça Major*. Fet íntegrament en català, se'l considera el primer informatiu intercomarcal de ràdio a Catalunya després del franquisme i va guanyar el premi de ràdio que li va concedir l'entitat Òmnium Cultural el 1982.

Aquest premi va donar notorietat a Jordi Costa en el panorama radiofònic català. En aquell moment, la ràdio en català era testimonial, amb Ràdio 4 com l'única emissora emetent només en aquesta llengua –i una cobertura limitada a l'àrea de Barcelona– dins de l'ens públic Radiotelevisió Espanyola (Font, 2003). Alguns dels grans professionals de ràdio a Espanya tenien arrels a Catalunya, però el franquisme havia imposat el silenci sobre la ràdio en català. En tot cas, quan el govern de Jordi Pujol va buscar les persones per liderar la posada en marxa de l'emissora de la Generalitat no va triar cap dels grans radiofonistes consolidats del moment, ni tan sols entre els de Ràdio 4. Es va buscar talent jove i allunyat del model de ràdio que s'havia fet fins aleshores, justament el perfil que tenia Jordi Costa, una persona sense cap relació amb el govern Pujol.

“Era molt curiós que el Govern de la Generalitat d'aleshores hagués encarregat a Costa i Francino que tiessin endavant aquell projecte. Probablement perquè ningú al govern sabia massa res de mitjans de comunicació, ni tampoc els temps eren madurs com per pensar-se que els mitjans de comunicació podien arribar a ser una eina tan fonamental com després s'ha anat veient que era. Semblava com un grup fet expressament per a una missió 'impossible' com era la de posar en marxa una nova ràdio en català”. (Entrevista a Oleguer Sarsanedas)

L'únic vincle que Costa va tenir amb l'entorn de Jordi Pujol va ser quan –als anys setanta– ell dirigia Ràdio Reus i Carles Sentís (periodista que va assessorar el govern Pujol en el camp de la comunicació) va dirigir durant una etapa curta Radio Barcelona, totes dues emissores de la Cadena SER a Catalunya. A tot això cal afegir-hi que Carles Sentís va contractar, quan era director de Radio Barcelona, Alfons Quintà per presentar el programa *Dietari*, on feia entrevistes de l'àmbit social i polític. Costa i Quintà acabarien coincidint poc després com a directors dels projectes de la Generalitat per fer la ràdio, el primer, i la televisió, el segon. De fet, van ser contractats el mateix dia: l'1 de setembre de 1982.

3.2 El projecte original (1982-1983)

Jordi Costa i Josep Maria Francino –segons va explicar ell mateix per a aquesta investigació– van rebre l'encàrrec a finals del 1982 de posar en marxa la ràdio de la Generalitat, sense una consigna clara sobre com havia de ser la nova emissora per part de la Direcció General de Règim Jurídic, adscrita al Departament de la Presidència, que encapçalava Jaume Casajoana. Aquesta direcció general tutelava la posada en marxa dels projectes de ràdio i de televisió, tot esperant l'aprovació al Parlament de la llei de creació de la CCRTV.

De la mateixa manera que per liderar els inicis de la ràdio de la Generalitat es va buscar dos joves allunyats de la ràdio que s'estava fent en aquell moment a Barcelona, procedents de Reus i Terrassa, tampoc per al dia a dia del funcionament del projecte es volia radiofonistes amb una llarga trajectòria,

tot el contrari. Entre les poques directrius que els van donar, segons el mateix Josep Maria Francino, hi havia la de contractar gent jove que aportés frescor i una nova manera de fer a la ràdio que s'estava creant. Fins al punt que Costa i Francino van qüestionar el fet que l'emissora pública de Catalunya no podia tenir un caire de ràdio-escola, com se'ls insinuava des del Govern. Els dos tenien al cap la idea de fer un gran servei públic de radiodifusió, equiparable a les corporacions europees, amb una mirada innovadora que s'emmirallés també en fórmules com Radio 3 o Radio Juventud, segons els testimonis recollits per a aquesta recerca. Pocs mesos després d'assumir el càrrec, Jordi Costa va exposar en una compareixença al Parlament, l'octubre del 1982, quina primera idea de la nova ràdio tenia al cap (Parlament de Catalunya, 1982). I les principals característiques eren:

3.2.1 En Freqüència Modulada (FM)

Davant la impossibilitat d'aconseguir una llicència d'emissió en Ona Mitjana per la saturació del dial, la nova emissora emetria en FM. De fet, l'any 1982, quan la Direcció General de Mitjans de Comunicació –aleshores adscrita al Departament de Cultura– va redactar un primer projecte per crear la ràdio i la televisió (Direcció General de Mitjans de Comunicació, 1982), ja s'apuntava que es faria servir aquesta freqüència. Emetre en FM tenia una millor qualitat de so, però calia una xarxa més gran de difusió, ja que la propagació és més baixa. Un altre inconvenient era, a més, que la majoria de l'audiència estava aleshores a l'Ona Mitjana. L'expectativa era, però, que el transvasament cap a l'FM ja estava en marxa i Costa ho va assumir com un repte.

“El hecho de emitir en FM es un claro inconveniente para una radio que pretende cubrir los servicios habitualmente realizados por las emisoras de onda media. Con todo, la aparición de radios privadas y municipales que trabajan en FM sin reducir por ello sus intereses a la programación musical, ha conseguido empezar a romper los hábitos del oyente”. (Delclòs, 1983, maig 18)

De fet, l'altra emissora en català –Ràdio 4– ja emetia en FM i també s'esperava a l'FM el sorgiment de noves cadenes privades de ràdio.

3.2.2 Amb dos canals de programacions diferenciades

Aquesta idea també estava recollida al primer estudi elaborat per la Direcció General de Mitjans de Comunicació. Allà es parlava d'un primer canal que havia de prendre com a model la programació de Ràdio 4 i un segon canal de caràcter més cultural i d'ensenyament. La idea que Jordi Costa finalment va exposar al Parlament l'octubre del 1982 era similar: un primer canal de programació convencional i un segon de musical, a l'estil del que ell havia gestionat a Ràdio Reus. “Una de les dues emissores intentarà aconseguir una audiència àmplia i diversa, amb una estructura similar a la que tenen avui dia les emissores

d'ona mitjana. L'altra, més especialitzada i fonamentalment musical, pretén atreure l'atenció de la joventut" (Parlament de Catalunya, 1982).

3.2.3 Amb una gran presència al territori

La ràdio de la Generalitat es va concebre amb una àmplia presència territorial. El projecte inicial de la Direcció General de Mitjans de Comunicació proposava que el primer canal emetés el 80% de la programació comuna per tot Catalunya i un 20% en desconexió per grans capitals de província i/o comarca. En concret, es preveia tenir un centre de producció a Barcelona, Olot, Girona, Tarragona, Lleida, Tortosa, Manresa, Vic, la Seu d'Urgell i Vielha.

Quan Costa i Francino van dissenyar la xarxa de centres emissors, van recuperar la idea de la implantació territorial: «En algunas capitales catalanas y en otras localidades se instalarán estudios de emisión que permitirán, por un lado, la realización de programas de audiencia comarcal y la intervención, por otro, de los citados centros en la programación general. “Desde el principio ha de quedar claro que no se trata de una radio barcelonesa”» (Delclòs, 1983, Maig 18). Aquest projecte descentralitzador, però, no es va arribar a materialitzar mai i els únics centres d'emissió que es van arribar a posar en marxa van ser a Girona, Tarragona i Lleida i, molt posteriorment, a Vielha.

3.2.4 Amb la xarxa de RTVE

Jordi Costa volia que els dos canals d'FM emetessin a través dels repetidors de Radiotelevisió Espanyola, seguint les propostes de l'estudi de la Direcció General de Mitjans de Comunicació. Al Parlament, Jaume Casajoana va anunciar que per posar en marxa les emissions de manera ràpida i sense una despesa important, es buscava un conveni amb RTVE per utilitzar els seus centres emissors. Però malgrat que Casajoana i Costa ho van apuntar, no s'ha localitzat cap document, ni tampoc els diaris van recollir contactes entre la CCRTV i RTVE per fer-ho realitat. Tot el contrari, la posada en marxa de la ràdio i –sobretot– de la televisió van desencadenar campanya en contra del projecte català (Guimerà, 2014) (Gutiérrez, 2021) des de l'ens públic estatal de ràdio i televisió.

3.2.5. Una ràdio “sense vedetismes” i “sense clientelisme polític”

El director de l'emissora, Jordi Costa, tenia al cap dos conceptes molt clars del que seria la nova emissora. D'entrada, fugiria de programes presentats per grans estrelles de ràdio, un concepte que ell va batejar com una ràdio “sense vedetismes”: «No habrá ni programas ni locutores estrella, huiremos de los “vedettismos”» (Delclòs, 1983, maig 18). Cal apuntar també que la contractació de professionals consolidats hauria comportat uns recursos econòmics que, en aquells inicis, l'emissora no tenia. A més, els grans radiofonistes haurien hagut de vèncer la resistència d'abandonar una emissora exitosa per anar a un projecte que ningú coneixia.

El segon concepte que Jordi Costa portava al cap era que

l'emissora tindria una “professionalitat més enllà de qualsevol clientelisme polític” (Delclòs, 1983, maig 18). El seu objectiu era, segons ell mateix afirmava, batallar contra qualsevol interferència del poder sobre el projecte de ràdio de la Generalitat. De fet, el primer director va assegurar, quan li van preguntar al diari *Avui* per què naixia Catalunya Ràdio, que ho feia amb la idea que Catalunya “com a poble i com a nació” pogués tenir els seus propis mitjans de comunicació, sota el principi d'independència de qualsevol “plantejament polític” (Riera i Lloveras, 1983, juliol 5).

3.3 Els entrebancs i les prioritats del poder polític (1983-1984)

Els projectes de ràdio i de televisió de la Generalitat es van posar en marxa de manera simultània, però de seguida van emprendre camins diferents. Ja en la planificació del projecte, es va contractar l'empresa CAST per elaborar el projecte d'obra i enginyeria de la nova televisió. En canvi, a la ràdio no s'ha trobat cap planificació similar. Ni els testimonis recollits, ni els documents localitzats, ni la informació a la premsa no recullen cap iniciativa en aquest sentit i podem concloure que la posada en marxa de Catalunya Ràdio es va anar improvisant. D'entre les grans qüestions que es van resolent sobre la marxa en destaquem tres:

3.3.1 Una ràdio sense freqüències

Un dels primers indicis que la Direcció General de Règim Jurídic no tenia una planificació clara de com posar en marxa la ràdio va ser quan Costa i Francino van constatar que no s'havia previst a través de quines freqüències d'FM s'emetria. Fins que la CCRTV no estigués constituïda no es podien demanar de manera oficial al Govern espanyol i per això encara faltaven uns mesos. Així va ser com les freqüències per emetre es van improvisar. Josep Maria Francino i l'enginyer Fernando Pardo, que després va muntar la ràdio televisió gallega, van recórrer diferents indrets de Catalunya –Collsuspina, Rocacorba, Alpicat, Tibidabo i Sant Jeroni– a la recerca de freqüències lliures al dial que no interferissin en la resta d'emissores. A les comarques de Lleida no es va poder posar l'antena a Alpicat i la solució va ser negociar amb l'ajuntament de Miralcamp, on hi havia un dipòsit d'aigua de certa altura, per instal·lar allà un repetidor a canvi de muntar una emissora municipal. El mateix Josep Maria Francino recorda que “allò no era legal, era alegal”.

3.3.2 Uns estudis en precari

El 28 d'abril de 1983, el Govern de la Generalitat va comprar els baixos de l'edifici que havien d'acollir la seu de Catalunya Ràdio a l'avinguda Diagonal 614 de Barcelona al publicista Víctor Sagi, l'empresa del qual havia fet fallida. Els baixos adquirits, però, no estaven preparats per a la instal·lació d'una ràdio –com recorden els entrevistats per a aquesta recerca–, de manera que els primers estudis es van habilitar en uns despatxos que ni estaven insonoritzats, ni tenien la separació entre espai tècnic i espai de locució. És per això que –segons els testimonis recollits–

els primers mesos es van prioritzar programes enregistrats en lloc d'emissions en directe. Els treballadors de l'emissora van batejar la seu com a "Beirut" (Sarsanedas, 1993), pel fet que la precarietat de les instal·lacions que s'anaven reformant sobre la marxa recordaven –irònicament– la guerra civil que es vivia a la capital libanesa. Les obres per habilitar l'edifici no van començar fins a finals del 1983, quan l'emissora ja feia sis mesos que s'havia inaugurat. Va caldre primer redactar el projecte d'obra i les feines encara van durar fins ben entrat el 1984, un període durant el qual tot l'equip de l'emissora es va haver de traslladar a un altre immoble pròxim, tampoc habilitat.

3.3.3 Un projecte sense un pla econòmic

Un altre punt que mostra la improvisació amb la qual es va posar en marxa Catalunya Ràdio és l'absència d'un pla econòmic, com confirmen els entrevistats per a aquesta recerca. D'entrada, perquè la mateixa societat empresarial que havia de donar cobertura legal a l'activitat econòmica no es va constituir amb escriptura pública davant de notari fins al 7 d'octubre de 1983, cinc mesos després de la primera emissió. Sense personalitat jurídica, Catalunya Ràdio no podia accedir ni a les dotacions pressupostàries que el Parlament havia començat a aprovar, ni contractar personal, ni fer compres, ni endeutar-se.

De fet, el material tècnic necessari per a les primeres emissions (taules de so, micròfons, radioenllaços, etc.) es va adquirir, en molt casos, per l'amistat que Jordi Costa i Josep Maria Francino tenien –de la seva etapa a la SER– amb l'empresa subministradora, segons va recordar Francino per a aquesta recerca. La companyia ITAME, amb Jesús Pardeiro al capdavant, es va avenir a facilitar per avançat tot el material.

En aquell context, els entrevistats per a aquesta recerca recorden que van estar quatre mesos sense cobrar un sou. Molts no es podien permetre treballar sense nòmina i van haver de deixar la feina tot esperant que el finançament arribés. També apunten que el mateix director general de Règim Jurídic, Jaume Casajoana, va pagar de la seva butxaca la instal·lació de l'antena a la muntanya de Montserrat l'estiu del 1983.

La mateixa Sindicatura de Comptes, en el seu informe de fiscalització de Catalunya Ràdio de l'exercici corresponent al 1983 i 1984 (Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1987), xifra en 233 dies la data de pagament de les factures el primer any.

3.4 La crisi a la ràdio: el poder polític prioritza la televisió

Totes aquestes circumstàncies van provocar l'ajornament de la posada en marxa definitiva de Catalunya Ràdio anunciada abans de l'estiu per al 5 de setembre de 1983. Aquell dia no va començar la programació regular, però justament va aterrar a l'emissora –amb el càrrec de "secretari general"– Carles Vilarrubí, un jove economista connectat amb l'entorn del president Pujol, com va explicar ell mateix per a aquesta recerca, que tenia com a objectiu constituir l'empresa i posar ordre al finançament. El perfil de Vilarrubí, més polític, va provocar un xoc amb Jordi Costa, un radiofonista allunyat de l'òrbita del Govern, segons el

relat de Francino i altres testimonis recollits.

"Jordi Costa era una persona amb una gran visió del que havia de ser una ràdio. La seva carrera va despuntar a la SER i per això el van reclutar per al projecte de la ràdio de la Generalitat. Però després se'n van adonar que tenia un perfil professional massa independent respecte al que volien els polítics". (Entrevista a Cristina Ferrer)

Enmig d'aquest ambient de penúria econòmica i enfrontament intern, el 21 de setembre de 1983 Jordi Costa va comparèixer per primer cop davant el Consell d'Administració de la CCRTV i la reunió no va anar bé. A l'acta d'aquella sessió no hi ha cap citació literal, però sí que hi diu que els consellers van encarregar diferents informes sobre "les freqüències, publicitat, filosofia de la programació, Ràdio Associació i Radio Cadena, calendari de posta en marxa, plantilla i contractacions i presència de grups polítics i social significatius" (Acta número 10 del Consell d'Administració de la CCRTV). Que el Consell encarregués un informe sobre el calendari de posada en marxa és significatiu en el sentit que Jordi Costa no el va poder concretar. De la mateixa manera, aspectes com les freqüències o la plantilla encara eren assignatures pendents. Els consellers tenien més dubtes que certeses sobre la marxa de la nova emissora.

Una setmana després d'aquesta compareixença, Jordi Costa va dimitir de director i la premsa va desvelar alguna de les discussions de la reunió del 21 de setembre. El 29 de setembre de 1983 el diari *El Noticiero Universal* apunta textualment a una supeditació del projecte de la ràdio al de la televisió. En un article (Espada, 1983, setembre 29) es parla del "profund malestar" que ocasionava entre els impulsors de la ràdio la "subordinació en mitjans, en material, en finançament i en imatge pública" a TV3. Al text s'hi apunta la "sorpresa" i el "pesar" per la decisió de Costa i s'assegura que "els càrrecs de responsabilitat de Catalunya Ràdio [...] acusaven la postergació pressupostària" de la ràdio respecte de TV3 i denunciaven que "el projecte tècnic dels estudis [*de ràdio*] (de tecnologia i concepció molt avançada) s'havien vist endarrerits en la seva execució per l'empenta pressupostària donada a Televisió de Catalunya de cara a la seva emissió experimental el passat 10 de setembre".

Pocs dies després, en un article al setmanari *El Món* (Badia, 1983, octubre 7), s'acusava directament el director de TV3, Alfons Quintà, d'entorpir el desenvolupament del projecte de ràdio en benefici de la televisió a través de la seva influència sobre Pere Cuxart, el director general de la CCRTV: "Pere Cuxart fou, en primer lloc, el director general del projecte d'empresa pública de TV, càrrec a les ordres del director de TV, Alfons Quintà, i més tard el van nomenar director general de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Les relacions de dependència entre Cuxart i Quintà, amb un predomini de fet del segon sobre el primer, fan creure que des de la direcció general es privilegia la posada en marxa del Tercer Canal, mentre que es retarda al màxim possible la plena normalització de l'emissora de ràdio".

Així, doncs, el motiu principal de la dimissió de Jordi Costa, d'acord amb l'evidència disponible, va ser que els diners no arribaven i que la CCRTV –i l'entorn mateix del president Pujol– prioritava els recursos per a TV3 i donava llargues als directius de Catalunya Ràdio.

“L'inici va significar un esforç brutal. Feia 3 o 4 mesos que la gent treballava i allà ningú no tenia contracte. No teníem diners i no n'entraven. I insistíem molt amb això. El Jordi Costa va plegar perquè no podia més amb el Lluís Prenafeta [*secretari general de Presidència de la Generalitat*] que sempre ens anava donant llargues dient tranquils, tranquils”. (Entrevista a Josep Maria Francino)

Els ulls del Govern estaven posats en la nova televisió, que, fins i tot abans del seu naixement, ja tenia més notorietat –encara que només fos pel fet que trencava el monopoli de RTVE– que la ràdio.

“El ‘fetitxe’ era la televisió i en la ràdio no s'hi pensava gaire. La ràdio tenia una cosa que, poc o molt, hi havia ràdio en català. Hi havia Ràdio 4 que neix el 1976 però hi havia també moltes ràdios comarcals que emetien en català”. (Entrevista a Jordi Pujol)

Amb la dimissió de Jordi Costa, el seu número dos, Josep Maria Francino va ser nomenat director de l'emissora. Un parell de setmanes després, el 24 d'octubre de 1983, va començar –aquest cop sí– la programació regular de l'emissora que ell i Costa havien ideat. Es tractava del que van batejar com a “fórmula modular”, que combinava espais informatius amb espais temàtics i espais musicals. La fórmula modular es va distingir per la seva originalitat i innovació amb la idea de retenir els oients de l'FM –habitats a escoltar música– i atreure els que fins aleshores estaven a l'OM –la ràdio parlada–. L'objectiu era incentivar un canvi d'hàbits i accelerar un transvasament d'oients que ja estava en marxa.

“Jordi Costa era un visionari que ho tenia claríssim. Va inventar de zero una programació que anava rotant cada mitja hora, que era molt innovadora. Era una persona dinàmica, havia vist altres models de ràdio, semblava com si els hagués estudiat, i tenia experiència en muntar altres emissores i tot això es notava”. (Entrevista a Àngels Bronsoms)

Josep Maria Francino va encarrilar el projecte de ràdio entre finals del 1983 i principis del 1984 i va mirar de resoldre les grans qüestions pendents, sobretot les obres per habilitar la seu de Catalunya Ràdio. La pressió va ser tan forta que Francino va caure malalt la primavera del 1984 i va deixar vacant la direcció.

3.5 El canvi de rumb: de la ràdio innovadora a la ràdio tradicional (1984-1985)

Durant l'interinatge a la direcció de Catalunya Ràdio, el secretari general, Carles Vilarrubí, es va convertir en el màxim

responsable de l'emissora. I la seva visió sobre com havia de ser aquella ràdio era radicalment diferent a la que fins aleshores havien tingut Costa i Francino. Segons ell, amb la fórmula modular l'emissora “no tenia un rumb competitiu definit, no tenia un relat” (entrevista a Carles Vilarrubí per al programa *Dies de ràdio* de Catalunya Ràdio <https://bit.ly/3ylyYwZ>) i calia impulsar un canvi.

Els moviments van arribar després de les eleccions al Parlament el 29 d'abril de 1984, en què Jordi Pujol va revalidar la presidència de la Generalitat amb una majoria absoluta que va donar empenta al seu govern i va portar canvis a la cúpula de la CCRTV, per assegurar-ne el control polític. Així, el 25 de juny de 1984 Joan Granados, ben connectat amb l'entorn del president Pujol, en va esdevenir director general i va ratificar Carles Vilarrubí com el seu home de confiança a la ràdio. No el va arribar a nomenar director de l'emissora, però tots dos van començar a treballar estretament i van consensuar que calia una reformulació de la ràdio. Poques setmanes després, el diari *Avui* ja apuntava que la “programació modular” de Catalunya Ràdio no havia donat “prou rendiment”: “Potser aquesta programació és molt interessant damunt el paper, però atesa la competència d'altres emissores en català, no és gaire convincent, ja que aquestes fan una programació més clàssica” (Riera i Lloveras, 1984, juliol 28).

El mateix Carles Vilarrubí explica que se li va suggerir, des de la cúpula de la CCRTV, el nom de Josep Cuní, un professional emergent en aquell moment a la Cadena SER, per liderar el canvi. Vilarrubí hi va contactar i Cuní va assumir el repte d'anar a una emissora que, en aquell moment, era desconeguda per al gran públic. El fitxatge de Cuní es va anunciar a la primera reunió del nou Consell d'Administració de la CCRTV –renovat amb el canvi de legislatura– el 25 de juliol de 1984 i es va incorporar a l'emissora el 3 de setembre de 1984 amb el càrrec de cap de Programes. El 27 de juliol de 1984, el diari *Avui* en destacava que era un “home de ràdio prou conegut” que havia conduït programes de “gran èxit” a Radio Barcelona i ja apunta la idea d'obrir una “nova etapa” amb la mirada posada a fer una “programació competitiva en el terreny comercial”.

“Entre la mirada alternativa i la programació que hi ha, em trobo a Catalunya Ràdio un cert amateurisme que jo, a Ràdio Barcelona, no havia viscut. De fet, ja quan vaig veure com començava Catalunya Ràdio, vaig augurar que allò no tenia futur, difícilment tindria audiència. I no només ho deia jo, també qualsevol que estigués a la ràdio comercial”. (Entrevista a Josep Cuní)

La qüestió de l'interinatge a la direcció de l'emissora s'allargava i no va ser fins al 17 d'octubre de 1984 que el Consell d'Administració de la CCRTV va conèixer el nomenament d'Agustí Farré com a director de Catalunya Ràdio. Al Consell d'Administració ja hi va comparèixer Farré, que –segons les actes consultades per a aquesta recerca– va destacar els “excel·lents mitjans tècnics i experiència professional” que havia trobat a l'emissora comptant també amb els “bons professionals que

s'hi han incorporat darrerament”, en referència a Cuní. Carles Vilarrubí va mantenir, però, una quota de poder important i va ser nomenat director adjunt, per completar els canvis que estava impulsant des de feia mesos.

El fitxatges per a la nova programació van continuar amb el nom de la radiofonista Adelina Castillejo que la premsa va publicar l'1 de novembre de 1984. Amb una llarga carrera al mitjà i provinent en aquell moment de Radio Barcelona, Castillejo s'encarregaria del magazín de la tarda, mentre que el del matí aniria a càrrec del mateix Josep Cuní. El 21 de novembre de 1984, el Consell d'Administració de la CCRTV va aprovar per unanimitat la proposta de programació de Catalunya Ràdio per al primer semestre del 1985. Catalunya Ràdio optava per una programació típica de l'OM amb grans programes contenidor per “competir no tan sols amb les altres emissores catalanes, sinó àdhuc amb les grans cadenes estatals, com Radio Nacional o la Cadena Ser” (Riera i Lloveras, 1984, novembre 24). La nova programació de Catalunya Ràdio, posada en marxa definitivament el 7 de gener de 1985 amb la incorporació del magazín matinal *Sense cadenes* que presentava Josep Cuní, era una aposta radicalment diferent a la que s'havia fet el 1983.

La nova aposta va ser un èxit i l'audiència va créixer exponencialment. Segons els EGM que consten als arxius de la CCMA, entre l'octubre/novembre del 1984 –encara amb la fórmula modular– i l'octubre/novembre del 1985 els oients van augmentar d'un 154%, és a dir, va passar dels 74.000 als 188.000. El lideratge de Catalunya Ràdio en FM es va assolir a l'octubre/novembre del 1987 amb 264.000 oients i va superar altres competidors en aquesta banda de freqüència, com ara Radio Barcelona o Antena 3.

4. Conclusions

Que Catalunya Ràdio aconseguís el lideratge d'audiència el 1987, una emissora que emetia íntegrament en català i per FM, va suposar un canvi de paradigma en l'incipient panorama radiofònic català i un pas de gegant en la recuperació de la llengua. Era, de fet, una fita per la qual diferents organitzacions socials i professionals havien lluitat des de finals del franquisme i que havia fet un primer pas amb Ràdio 4. Ja no calia plantejar-se com havia de ser una ràdio en català, no calia recollir signatures per fer-la realitat, ni posar en dubte si seria entesa pels oients o els anunciants. Senzillament, la ràdio en català s'havia fet un lloc al dial i no només això: s'havia convertit en la més consumida pels oients. L'aposta havia funcionat.

El poder polític havia entomat com a seves les demandes per fer una ràdio en català amb la recuperació de la democràcia i ho havia fet entenent la creació d'uns mitjans de comunicació propis com una peça més de la gran construcció que donava entitat i solidesa al concepte de “nació catalana” (Guimerà, 2014). La Generalitat de Catalunya es va llençar a l'aventura de tenir la seva pròpia ràdio i televisió com les tenien la resta d'estats europeus amb les seves corporacions públiques, de

França a Alemanya i del Regne Unit a Itàlia, per citar-ne només algunes.

Així va ser com Jordi Pujol, de la mateixa manera que va posar la primera pedra per construir un model educatiu català o una policia pròpia, va crear la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, un pas de gegant a l'espai comunicatiu català que tots els grups polítics al Parlament van aplaudir amb entusiasme i van aprovar gairebé per unanimitat.

Tot i això, la ràdio va haver de vèncer els primers anys de funcionament un clar favoritisme que la cúpula del Govern de la Generalitat –i de retruc la CCRTV mateixa– va tenir cap al projecte de televisió. Allò era el *fetixxe* –en paraules de Jordi Pujol– i la ràdio era considerada un mitjà de segona categoria. Això va fer que les energies estiguessin centrades en la televisió, cridada a trencar el monopoli de RTVE i esdevenir el centre de gravetat del nou espai mediàtic català. La televisió consumia la major part dels recursos, mentre que a la ràdio hi escassejaven. I la manca de planificació va fer la resta. Aquesta prioritització de la televisió va fer que el primer director de Catalunya Ràdio, Jordi Costa, deixés el càrrec cansat de veure com el projecte que ell liderava quedava sempre en un segon terme. La personalitat vehement i autoritària del director de TV3, Alfons Quintà, va empitjorar el sentiment de greuge (Amat, 2020).

La precarietat i les crisis que van marcar els inicis de Catalunya Ràdio van provocar que la posada en marxa de la programació regular de l'emissora s'endarrerís gairebé dos mesos. Un cop va estar en marxa, la fórmula modular es va distingir per la seva originalitat amb la idea de retenir els oients que ja estaven a l'FM –habitats a escoltar música– i atreure els que fins aleshores estaven a l'OM –a la recerca de ràdio generalista. L'objectiu era incentivar un canvi d'hàbits i accelerar un transvasament d'oients que ja estava en marxa.

Aquella primera fórmula no va funcionar en termes de notorietat i d'audiència. I la dimissió de Costa i la baixa per malaltia de Francino, els seus dos impulsors, van fer que, sis mesos després de la seva posada en marxa, ja es pensés en una reformulació d'aquell plantejament. Sis mesos, per a un projecte radiofònic, és un temps molt breu que no permet consolidar cap nova oferta, però el canvi de rumb ja no tenia marxa enrere. Així va ser com es va abandonar la idea de la fórmula modular i es va apostar per una ràdio convencional, amb dos grans programes contenidor de matí i de tarda.

Però podem concloure que els primers anys de l'emissora no van ser un temps perdut. D'entrada perquè la nova ràdio, amb la seva aposta per la innovació i les veus joves, va saber fer-se un espai al dial amb una imatge de ràdio moderna i alternativa a les emissores dominants aquell 1983. En la majoria d'entrevistes per a aquesta recerca queda clar que el primer equip humà de l'emissora aplegava el talent i la il·lusió necessaris per tirar endavant un projecte per al qual només hi havia el precedent de Ràdio 4. Molts ho recorden com la millor de les seves etapes professionals, treballant molt amb el convenciment que aquella ràdio que naixia era la del seu país.

De la mateixa manera, el disseny dels enllaços radiofònics –

amb una gran implantació territorial– i l'estructura d'estudis, control central i redaccions que es va donar a la seu de l'emissora a Barcelona van ser claus per aconseguir l'èxit de Catalunya Ràdio quan l'emissora es va reorientar a partir de la tardor del 1984. Sense l'obstinació del primer equip directiu per arribar a tot Catalunya i la voluntat de tenir un bon equip humà i uns equipaments d'excel·lència, la consolidació posterior de l'emissora no hauria estat possible. Fins a tal punt l'equip fundador de Costa i Francino va encertar la visió de la potència que havia de tenir la nova ràdio de la Generalitat, que fins temps recents, Catalunya Ràdio ha viscut en part de l'herència del primer disseny d'infraestructures que van fer els primers directius. Ells també van posar el seu gra de sorra –mai reconegut– en l'èxit posterior de Catalunya Ràdio.

Un èxit que queda com a camp de recerca per al futur. En efecte, Catalunya Ràdio va establir un model de ràdio en català que va fer escola, un model que posteriorment van replicar altres emissores de caràcter privat, algunes amb professionals formats a la mateixa emissora pública, que han tingut un èxit aclaparador (Espinosa, 2021). Caldria investigar, doncs, les característiques d'aquest model que ha portat a un consum de ràdio en català fins a uns nivells mai vistos fins aquests moments. I quin ha estat el procés per a la recuperació de la ràdio en català que havia desaparegut del dial amb l'arribada del franquisme el 1939 i fins al naixement de Ràdio 4 (1976) i Catalunya Ràdio (1983). Una història que encara està per escriure.

Referències

- Amat, J. (2020). *El fill del xofer. Els fils secrets del poder: ascens i caiguda d'Alfons Quintà*. Edicions 62.
- Badia, E. (1983, octubre 7). La dimissió de Jordi Costa deixa Catalunya Ràdio òrfena de pare. *El Món*.
- Balsebre, A. (2002). *Historia de la radio en España*. Càtedra.
- Catalunya Ràdio (1985). *Memòria 1983-1984*. [Document intern]
- Català, J.J. (1999, abril). La ràdio autonòmica. *Quaderns del CAC*, 4, 37. <https://bit.ly/3zECMKM>
- Delclós, T. (1983, maig 18). La radio de la Generalitat empezará a emitir música de modo experimental a partir del próximo 20 de junio. *El País*, 46.
- Díaz, L. (1997). *La radio en España. 1923-1997*. Alianza Editorial.
- Direcció General de Mitjans de Comunicació (1982). *Ràdio i televisió de la Generalitat de Catalunya. Definició del Programa i Estudi Previ*. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. [Document intern]
- Espada, A. (1983, setembre 29). Jordi Costa causa baja como director de 'Catalunya-Radio'. *El Noticiero Universal*, 31.
- Espinosa, S., Gutiérrez, M., i Martí, J.M. (2021). RAC 1: Anàlisi de un caso de éxito de emisora de radio. *Profesional de la información*, v. 30, n. 3. <https://bit.ly/47RK5ex>
- Font, P. (2003). *Ràdio 4: la primera en català. Història dels primers 25 anys, 1976-2001*. Diputació de Barcelona/Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- Franquet, R.M. (1994). *Ràdio Barcelona. 70 anys d'història. 1924-1994*. Diputació de Barcelona/Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- Franquet, R.M. (2001). *Història de la ràdio a Catalunya al segle XX: de la ràdio de gales a la ràdio digital*. Generalitat de Catalunya.
- Guimerà, J.A. (2014). *Les polítiques de mitjans de comunicació durant els governs de Jordi Pujol*. Proa.
- Gutiérrez, À. (2021). *Objectiu TV3. El relat definitiu d'una televisió sempre en el punt de mira*. Ara Llibres.
- Martí, J.M. (1988). *Periodisme radiofònic i transició política a Reus*. Cossetània.
- Martí, J.M. (1996). *La ràdio a Catalunya*. Centre d'Investigació de la Comunicació.
- Parlament de Catalunya. (1982). *Diari de Sessions*. Núm. 43.
- Peñafiel, C. (1994). *Las radios autonómicas y las transformaciones de la radio entre 1980-1990*. [Tesi doctoral]. Universidad del País Vasco.
- Riera i Lloveras, S. (1983, juliol 5). Catalunya Ràdio inicia l'etapa prèvia a la programació regular. *Avui*, 38.
- Riera i Lloveras, S. (1984, juliol 28). Canvis a Catalunya Ràdio. *Avui*, 31.
- Riera i Lloveras, S. (1984, novembre 24). Les emissores de la Generalitat. *Avui*, 31.
- Sarsadenas, O. (1993). Catalunya Ràdio, la ràdio nacional de Catalunya. *Annals del Periodisme Català*, 23, 115. <https://bit.ly/3ZMD5O3>
- Sindicatura de Comptes de Catalunya (1987). *Informe de fiscalització SCF D/85. Catalunya Ràdio, SRG, S. A. Exercici de 1984*. <http://bit.ly/4eLjWka>
- Vidal Juanola, M. (2023). *El naixement de Catalunya Ràdio: Gènesi, crisi i reorientació del primer projecte de ràdio de la Generalitat (1975-1985)* [Tesi doctoral]. Universitat Autònoma de Barcelona. <https://bit.ly/4eLT8Af>

Entrevistes personals

- Agustí Farré, director de Catalunya Ràdio (1984-1986)
- Àngels Bronsoms, primer equip de locutors (1983-1984)
- Carles Pérez, primer equip de locutors (1983-1984)
- Carles Vilarrubí, secretari general de Catalunya Ràdio (1983)
- Cristina Ferrer, primer equip d'Informatius (1983-1984)
- Emili Capella, primer equip tècnic (1983-1984)
- Enric Frigola, radiofonista
- Joaquim Maria Puyal, periodista i comunicador
- Joan Anton Ramoneda, primer equip de locutors (1983-1984)
- Josep Maria Francino, director de Catalunya Ràdio (1983-1984)
- Josep Maria Martí, radiofonista i professor universitari
- Joan Granados, director General de la CCRTV (1984-1995)
- Jordi Daroca, cap d'Informatius de Catalunya Ràdio (1984-1986)
- Jordi Jordà, radiofonista
- Jordi Lucea, primer equip d'Informatius (1983-1984)
- Jordi Pujol, president de la Generalitat (1980-2003)
- Josep Cuní, cap de Programes (1984-1988)
- Lluís de Carreras, secretari general del Departament de Cultura (1980-1984)
- Manel Sarrau, primer equip d'Informatius (1983-1984)
- Miquel Calçada, primer equip de locutors (1983-1984)
- Oleguer Sarsanedas, primer equip de locutors (1983-1984)
- Santi Carreras, primer equip d'Esports (1983-1984)